

Batarya
ile Ateş'in
2. baskısının
kapağı

rihin Yılan Hikâyesi" (İstanbul 1341) adlı Hz. Osman'dan itibaren ortaya çıkan hilâfet meselelerindeki ihtilâfları ele alan küçük risâlesi de eklenerek ilk baskısından yapılan sadeleştirilmiş bir neşri daha vardır (haz. Sabahaddin Arıç, Tercüman-1001 Temel Eser, İstanbul 1978).

BİBLİYOGRAFYA :

İbrahim Alâettin [Gövsâ], *Süleyman Nazif*, İstanbul 1933, s. 56-57; Şükrü Kurgan, *Süleyman Nazif, Hayatı, Sanatı, Eserleri*, İstanbul 1955, s. 22-24; Şevket Beysanoğlu, *Doğumunun 100. Yılında Süleyman Nazif (Hayatı, San'atı, Eserlerinden Seçmeler)*, Ankara 1970; Süleyman Nazif, *Malta Geceleri, Firâk-ı Irak ve Galiçya* (haz. İhsan Erzi), İstanbul 1979, s. 11-32; Şuayb Karakaş, *Süleyman Nazif*, Ankara 1988, s. 214-216; TDEA, I, 347.

ABDULLAH UÇMAN

BATH

(bk. İMÂLE).

BATHÂ

(bk. EBTAH).

BATI ALMANYA

(bk. ALMANYA).

BATI SAHRÂ

Afrika'nın batısında
eski denilen İspanyol Sahrâsı denilen bölge.

Fas'ın güney, Moritanya'nın kuzey sınırları arasında kalan ve Atlas Okyanusu'na kadar uzanan 266.000 km² yüzölçümünde, 195.000 nüfuslu (1989) bir bölgedir. En önemli şehri 1937'de İspanyollar tarafından kurulan el-Uyûn'dur. Batı Sahrâ (es-Sahrâu'l-garbiyye) adı

coğrafi olmaktan çok siyasî bir terimdir. Bugünkü Moritanya ile birlikte Batı Sahrâ ve Batı Sûs'un tamamı müslümanların bölgeyi fethinden itibaren Sûsulaksâ (uzak Sûs) adıyla tanınmıştır. Bölge çok az yağmur aldığından burada oturan Berberî kabileleri asırlardır vahadan vahaya göç ederek yaşarlar. Bölgenin en büyük yer altı zenginliği, kuzeyde Sâkiyetülhamrâ'da bulunan fosfat yataklarıdır; balıkçılık da önemli bir gelir kaynağıdır.

Ukbe b. Nâfi' kumandasındaki ilk İslâm orduları Afrika'nın fethi sırasında Sâkiyetülhamrâ'ya kadar olan toprakları ele geçirmişler ve bu bölge daha sonra sırasıyla İdrisîler'in (789-926), Zîrîler'in (972-1148), Murâbitlar'ın (1061-1147) ve Muvahhidler'in (1130-1269) yönetiminde kalmıştır. Bu dönemlerde Sûsulaksâ'da yaşayan yerli halk, Berberîler ile Bahreyn civarından geldikleri bilinen Benî Ma'kıl ve Benî Hilâl gibi kabilelerden oluşuyordu. Berberîler çeşitli kabilelerin karışımından meydana geliyordu ve bunlar içinde en meşhur olanı Tervârik (Tuvâregler) kabilesi idi. Zenâga ve Zenâte de bölgede yaşayan diğer Berberî kabilelerinin önemlilerindendi. Benî Ma'kıl Fas'a göç ettikten sonra Benî Hilâl kabilesiyle karışarak Sahrâ'da yerleşmişlerdi. Ancak Merînîler zamanında Sûs ve Der'a civarında otururken sonraları Sâkiyetülhamrâ bölgesine göç ettiler.

XV. yüzyıldan itibaren Sâkiyetülhamrâ ile Senegal arasında bir tehdit unsuru olan İspanyol ve Portekizliler, XVI. yüzyıl-

da Fas'ta hüküm süren Sa'dîler tarafından geri püskürtüldüler. Sa'dîler Osmanlılar'ın yardımıyla 1578'de Vâdilmehâzin Savaşı sonunda bölgeyi ele geçirdiler ve Ahmed el-Mansûr devrinde (1578-1603) Tuvat ve Edrar'ı alarak Tinbüktü'ye ulaştılar (1591). XVII. yüzyılda, içinde Batı Sahrâ'nın da yer aldığı bölge Filâlîler'in idaresine geçti ve Fas'a bağlandı.

XIX. yüzyılın başlarında Fas ekonomik sebepler yüzünden Avrupa devletleriyle ilişki kurarak İspanya, İngiltere, Fransa, İsveç ve Norveç ile dostluk ve barış antlaşmaları imzaladı. Fransa ve İspanya'nın Batı Sahrâ'ya ilgi duymaları, burada bulunan Tuvat'ın Fransız coğrafyacılarının ilmi araştırmalarına konu teşkil etmesi üzerine başladı. Bölgenin maden bakımından zengin olduğunun ortaya çıkması sömürgeci fikirlerin doğmasına sebep oldu. Bunun üzerine Fas sultanları bölge halkını uyarıcı faaliyetlerde bulundular. I. Hasan Tuvat ahalisine gönderdiği 7 Ağustos 1884 tarihli mektubunda Fransızlar'ın asıl maksatlarına temas ederek dikkatli olmalarını, kendi temsilcilerini seçerek Tafilât valisine bağlanmalarını ve Fas yönetiminde yerlerini almalarını istedi. Bölgede yaşayan halk Senûsî ve Derkâvî tarikatlarına mensup olduğundan yabancı müdahalesine karşı hassas davranıyor ve Fas sultanına bağlılıklarını sürdürüyordu. Bu sebeple Fransızlar XIX. yüzyılın sonlarına kadar bölgeye nüfuz edemediler. Hatta 1845 antlaşmasıyla Fas'ın bölgeden çekildiğini iddia ederek buraya bir vali tayin etmek istedilerse de başarılı olamadılar. Daha sonraki mücadeleler sırasında Fransızlar Batı Sahrâ'nın önemli merkezlerinden Aynisâlih'i işgal ettiler (1900) ve direnenlerden ileri gelenleri öldürdüler. Aynı yıl Tuvat'ı da işgal eden Fransızlar Batı Sahrâ'yı idarî bakımdan üç bölgeye ayırarak Cezayir'deki Fransız generaline bağladılar. 1901 yılında Fas ve Fransa arasında yapılan protokole göre bölgede Fransız nüfuzu kabul edildi ve 1902'de imzalanan ikinci bir protokolle de bu durum pekiştirildi.

Fransızlar'ın Batı Sahrâ'ya el attıkları tarihlerde İspanyollar da aynı maksatlarla bölgeye geldiler. Ancak Faslı Sahrâlılar'ın mukavemeti karşısında varlık gösteremediler. Batı Sahrâlılar 1884, 1887 ve 1894 yıllarında Dahle, Sâkiyetülhamrâ, Vâdizzeheb ve İfni gibi yerlerdeki İspanyol merkezlerine saldırarak buraları

Batı Sahrâ

tahrip ettiler. Bu mücadeleler sırasında Şeyh Mâûlayneyn (ö. 1910) bir lider olarak önemli rol oynadı. Bölgenin Fransız kontrolüne geçmesinden sonra 1934'te Fransa ile İspanya arasında bir antlaşma imzalandı ve İspanya Moritanya'yı Fransa'ya, Fransa da Batı Sahrâ'yı İspanya'ya bıraktı.

İspanya Sâkıyetülhamrâ'da el-Uyûn şehri kurup buradaki fosfat madenlerini işletmeye başladı. Madenlerin işletilmesiyle ilgili olarak diğer Avrupa topluluklarından teknik personel yanında asker de gönderilmesi, bölgeye yöneltilecek istilâ hareketinin bir kısmını oluşturdu. İspanyollar'la mücadeleler Fas'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra şiddetlenerek devam etti ve nihayet 7 Nisan 1956'da Batı Sahrâ'nın bir kısmı Fas'ın eline geçti.

Bu dönemde İspanyol hâkimiyetindeki bölgede Avrupalı nüfus arttırılmaya çalışıldı. Çoğunluğunu İspanyollar'ın oluşturduğu yabancılar 1959'da 5267 iken 1970'lerde 42.000'e ulaştı. Bu yeni nüfusun iskânı amacıyla yerliler Agadir, Tanta, Terfaye ve Rabat gibi şehirlerle göç etmeye zorlandılar. Ayrıca 1970'te el-Uyûn'da yapılan bir katliamla yerli nüfus eritilmeye çalışıldı ve halkın bir kısmı baskı karşısında bölgeyi terketti.

İspanya Batı Sahrâ'nın bağımsız bir devlet olmasını istediğinden 11 Mayıs 1967'de Genel Sahrâ Cemiyeti (el-Cem'iyetü'l-âmmeh li's-Sahrâ) adıyla kırk üyeden oluşan bir örgüt kurdu. Böylece Batı Sahrâ'yı Fas etkisinden uzak tutmak ve kurulacak yeni devletin siyasî, askerî ve iktisadî hayatına müdahale etmek kolay olacaktı. Diğer taraftan İspanyol idaresine karşı mücadele vermek ve Batı Sahrâ'nın bağımsızlığını elde etmek amacıyla, kısa adı Polisario Cephesi (Frente Popular para la Liberacion de Sakiet el-Hamray Rio de Oro) olan bir teşkilât kuruldu (1970). Bu teşkilât Batı Sahrâ ile ilgili gelişmelerde önemli rol oynadı. Batı Sahrâ üzerinde hak iddia eden Fas, Moritanya ve Cezayir 1970'te bir araya gelecek sömürge kuvvetlerinin bölgeyi terkmesini isteyen bir karar aldılar. Daha sonra Fas Kralı II. Hasan 1974'te Birleşmiş Milletler'e başvurdu ve alınan bir kararla mesele Lahey Milletlerarası Adalet Divanı'na havale edildi. Lahey'de İspanyollar'ın Batı Sahrâ'ya geldikleri tarihte bölgenin hangi devletin mülkiyetinde olduğu ve Batı Sahrâ ile Fas ve Moritanya'nın hukukî bağlantılarının tesbit edilmesi konuları görüşüldü. Fas böl-

ge üzerinde tarihe dayanan hakları olduğunu iddia etti. İspanya ise bölgede mahallî yöneticilerle anlaşmak suretiyle hâkimiyet kurduklarını ve durumlarını 1904'te Fransızlar'la yaptıkları antlaşmayla pekiştirdiklerini savundu. Açılan davanın sonuçsuz kalması üzerine II. Hasan ülkesinin ileri gelenleriyle yaptığı görüşmeler sonunda Batı Sahrâ'yı Fas'a ilhak etmeye karar verdi. İspanya'nın bölgede müstakil bir hükümet kurulması teklifini Fas ve Moritanya kabul etmediler. Batı Sahrâ'nın Fas'a ait olduğuna dair kendi mahkemelerinden bir karar çıkartan ve bunu dünyaya ilân eden II. Hasan, 6 Kasım 1975'te 350.000 kişilik bir toplulukla Batı Sahrâ'daki el-Uyûn şehrine doğru "yeşil yürüyüş" (el-mesîretü'l-hadrâ) adını verdiği bir toplu gösteri hareketi başlattı. İspanya, Birleşmiş Milletler nezdindeki mukabil teşebbüslerinin sonuçsuz kalması üzerine, 14 Kasım 1975'te Madrid'de yapılan bir antlaşma ile Batı Sahrâ'dan çekilmeyi ve bölgeyi Fas ile Moritanya'ya bırakmayı kabul etti. Ancak bölgenin üçüncü komşusu Cezayir bu antlaşmaya karşı çıkarak Batı Sahrâ'nın bağımsızlığı için çalışan Polisario Cephesi'ni destekleyeceğini ve askerî müdahalede bulunacağını açıkladı. Bu durum karşısında Fas birlikleri bölgeyi işgal ederek el-Uyûn şehrine yerleştirdi (11 Aralık 1975).

Polisario Cezayir'de Sahrâ Arap Demokratik Cumhuriyeti (Sahara Arab Democratic Republic) adıyla sürgünde bir hükümet kurdu (27 Şubat 1976) ve bu sırada bölgeden Cezayir'e bazı ilticalar oldu. Batı Sahrâ Nisan 1976'da imzalanan bir antlaşma ile Fas ve Moritanya arasında taksim edildi. Buna göre bölgenin kuzey kesimleri ve fosfat madenleri Fas'a, güney kesimi Moritanya'ya kaldı. Moritanya'nın Polisario gerillaları karşısında başarılı olamaması üzerine Fas bütün bölgeyi koruma görevini yükledi. Cezayir'in Sahrâ Arap Demokratik Cumhuriyeti'ni tanıması Fas ile ilişkilerinin tamamen bozulmasına sebep oldu. Moritanya'nın isteği üzerine Fransa da Fas'ı destekler mahiyette hava müdahalelerinde bulundu. 1978'de Moritanya'da bir ihtilâle meydana gelen hükümet değişikliğinden sonra Moritanya-Polisario ilişkilerinde yumuşama başladı ve 1980'de Moritanya Batı Sahrâ'daki haklarından Polisario lehine vazgeçti. Bunun üzerine Fas Polisario'nun denetimine geçen Batı Sahrâ'daki toprakları işgal etmeyi planladı ise de Birleşmiş

Milletler'in araya girmesi buna engel oldu ve 1981'de Batı Sahrâ kırk beş ülke tarafından tanındı; ardından da Afrika Birliği Teşkilâtı'na kabul edildi. Ancak Fas buna karşı çıktı ve çatışmaların yeniden başlaması üzerine Amerika Birleşik Devletleri'nden askerî yardım almayla yöneldi (1982). 1983'te Adisababa'da yapılan Afrika Birliği toplantısında Batı Sahrâ'da referandum yapılması kararı alındıysa da uygulanmadı. 1986'da Polisario Cephesi Batı Sahrâ'ya sahip çıkarak denizde ve karada dış güçlere karşı mücadeleye girişti. Şubat 1987'de Fas kuvvetleriyle Polisario kuvvetleri arasında çatışmalar oldu ve aynı günlerde Cezayir'de bulunan Sahrâ Arap Demokratik Cumhuriyeti Başkanı Muhammed Abdülaziz'e başarısız bir suikast düzenlendi. Haziran 1987'de Birleşmiş Milletler, Batı Sahrâ'da referandum yapılması ile ilgili olarak özel bir heyetin incelemelerde bulunmak üzere Fas, Cezayir ve Kongo'ya gönderilmesini kararlaştırdı ve ayrıca Fas ordusunun da Batı Sahrâ'daki faaliyetlerine son vermesini istedi. II. Hasan Temmuz 1987'de Fas'ın Avrupa Topluluğu'na girmek için yaptığı müracaatı hesaba katarak referandum sonuçlarını olumlu karşılayacağını açıkladı. Ancak Polisario, bölgede kontrolün Birleşmiş Milletler veya Afrika Birliği tarafından sağlanmasını istedi.

Fas'ın, 1976 yılında Sahrâ Arap Demokratik Cumhuriyeti'ni tanıması üzerine Cezayir'le kestiği diplomatik ilişkileri on iki yıl sonra 16 Mayıs 1988 tarihinde yeniden kurması Batı Sahrâ sorununun çözümü için umut verdi. Fas ve Cezayir'in diplomatik ilişki kurduktan sonra yaptıkları görüşmelerde meselenin halk oyu ile çözülmesi konusunda anlaşmaya varmaları, Batı Sahrâ'nın geleceği için yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Fas Kralı II. Hasan 4-5 Ocak 1989 tarihinde Polisario yetkililerinden oluşan üç kişilik bir heyetle görüştüyse de Fas-Polisario görüşmeleri süreklilik kazanamadı. Diğer taraftan Fas-Cezayir ilişkilerinin gelişmesinden sonra Birleşmiş Milletler genel sekreteri meselenin çözümüyle ilgilendi. Genel sekreter referandum teklifinin Fas ve Polisario tarafından şartlı olarak kabul edilmesi üzerine Haziran 1989'da bölgeye gelerek ilgili taraflarla görüşmeler yaptı. Birleşmiş Milletler'in denetiminde bir referanduma gidilmesi konusu hâlâ tartışılmakta olup taraflar arasında görüş ayrılıkları devam etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

A. G. P. Martin, *Quatre siècles d'histoire marocaine, au Sahara de 1504 à 1902, au Maroc de 1894 à 1912*, Paris 1923; R. Guillermo — J. Sanchez, *El Sahara occidental*, Madrid 1932; E. F. Hernandez, *Sahara espagnol*, Madrid 1942; *Mu.M* (Mülhak), I, 133-136; *Cultural Atlas of Africa* (ed. J. Murray), Verona 1981, s. 124-125; *The Cambridge Encyclopedia of Africa* (ed. R. Oliver — M. Crowder), London 1981, s. 259-260; Siddik İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mağrib*, Beyrut 1404/1984, s. 195; Hamed el-Menûnî, *Mezâhiru yekâzâtî'l-Mağribi'l-hadîs*, Beyrut 1405/1985, II, 170-187; Abdülkerim Kerim, *el-Mağrib ft 'ahdi'd-devleti's-Sa'diyye*, Rabat 1398/1978, s. 97-147; *Middle East and North Africa 1988*, London 1987, s. 617-621; G. Yver, "al-Maghrib", *El*² (İng.), V, 1187.

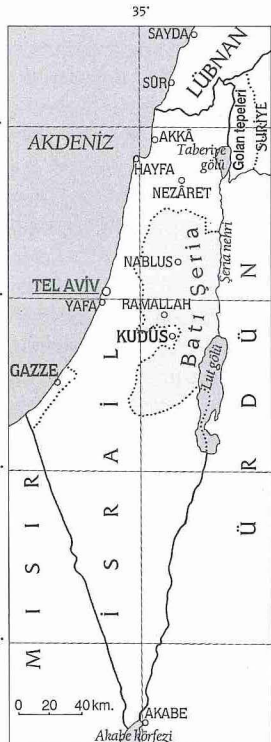
MUSTAFA L. BİLGE

BATI ŞERİA

(الضفة الغربية)

Filistin'de
İsrail işgali altında bulunan
bir bölge.

Filistin'in Şeria nehri ile Lut gölünün batısındaki Judea ve Samaria bölgelerini kaplayan ve bugün Batı dünyasında West Bank veya Cisjordanie adlarıyla tanınan kesimdir. Batı Şeria (ed-Diffetü'l-garbiyye) bir coğrafya deyimi olmaktan ziyade siyasî bir deyimdir ve yüzölçümü yaklaşık 5879 km² olan bölgenin tek coğrafi sınırı, Ürdün ile İsrail'i ayıran Şeria nehri ve Lut gölünün batı kıyılarıdır.

Batı
Şeria

dan ibarettir; diğer sınırları ise coğrafi olmayıp son kırk yılda Arap-İsrail mücadelesinin ortaya çıkardığı siyasî sınırlardır. Tülkerm, Nablus, Cenin, el-Halîl (Hebron), Beytülâhm (Bethlehem), Ramallah ve Eriha (Jericho) bu bölgenin önemli şehirleridir. Filistinliler'in anavatan olarak kabul ettikleri Batı Şeria toprakları üzerinde yaşayan nüfus 1 milyon kadardır.

Filistin topraklarında I. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiliz manda yönetimi sırasında başlayan Arap-Yahudi mücadelesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 29 Kasım 1947 tarihinde on üç red (Türkiye dahil) ve on çekimser oya karşılık otuz üç oyla kabul ettiği 181 (II) sayılı kararı ile 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulması üzerine yeni bir şekle büründü. Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi'nin bir raporuna dayanan bu karar Filistin topraklarını Araplar'la yahudiler arasında taksim ederek biri Arap, diğeri yahudi olmak üzere iki ayrı bağımsız devletin kurulmasını öngörmektedir. Taksim kararı ile Filistin topraklarının % 42,88'i Araplar'a, % 56,47'si yahudilere verilmekte ve Kudüs şehri de milletlerarası bir bölge olarak Birleşmiş Milletler'in vesâyeti altına konulmaktaydı. Çizilen bu sınırlara göre yahudi devletin nüfusu 498.000'i yahudi, 407.000'i Arap olmak üzere 905.000, Arap devletinin nüfusu da 10.000'i yahudi gerisi Arap olmak üzere 735.000 idi. Toplam 205.000 olan Kudüs bölgesinin nüfusu ise yaklaşık 105.000 Arap ve 100.000 yahudiden oluşuyordu. Bu tablonun teşekkülünde başlıca sebep, Araplar'ın dağınık yaşamalarına karşılık dünya yahudilerinin bölgeye bir plan dahilinde göç etmeleridir.

Birleşmiş Milletler'in 181 (II) sayılı kararı ile Arap devletine ayrılan arazi esas itibarıyla İsrail'in kuzeyindeki Akkâ ve Lübnan'a bitişik bölge ile Şeria nehrinin ve Lut gölünün batısında, kuzeyde Nâsıra'da (Nazareth) güneyde Bi'rüssebi'ye (Beersheba) kadar uzanan bölge ve batıda İsrail'e ayrılan ve Akkâ'dan başlayan kıyı şeridine bitişik toprak parçası ile bugünkü Gazze Şeridi ve İsrail-Mısır sınırındaki Avca bölgesini kapsayan topraklardan meydana geliyordu. Arap devletine ayrılan bu topraklar, içine aldığı bugünkü Batı Şeria'dan çok daha geniştir.

Birleşmiş Milletler'in bu kararı üzerine Yahudi Millî Konseyi Tel Aviv'de yahudilere ayrılan topraklar üzerinde bir İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilân etti

(14 Mayıs 1948). Arap ülkeleri Filistin'in taksimini kabul etmedikleri gibi kurulan İsrail Devleti'ni ortadan kaldırmak için askerî harekâta giriştiler ve İsrail ile Araplar arasında 1948-1949 savaşı vuku buldu. Bu savaşta Ürdün hariç Suriye, Mısır ve Lübnan başarılı olamadılar. Bunlardan Mısır ancak Gazze Şeridi'ni, daha başarılı muharebeler yapan Ürdün ise 181 (II) sayılı Birleşmiş Milletler kararının Arap devletine ayırdığı ve Şeria nehrinin batısında bulunan toprakların bir kısmını ve Kudüs'ün müslüman kesimini teşkil eden Doğu Kudüs'ü ele geçirdi. Ürdün'ün ele geçirdiği bu topraklar bugünkü Batı Şeria toprakları olup doğu sınırı, Şeria nehri ile Lut gölünün kuzey kısmının batı kıyıları idi ve kuzeyde Nâsıra'nın güneyinden el-Halîl'in güneyine kadar uzanmakta, batıda da Akdeniz kıyısına 14-15 km. mesafede bulunan Kalkilya ve biraz daha kuzeydeki Tülkerm'e ulaşmaktaydı. 24 Eylül 1950'de Hâşimî Ürdün Krallığı işgal ettiği Batı Şeria'yı ilhak kararı aldıysa da bunu sadece İngiltere ve Pakistan devletleri tanıdı. Diğer taraftan, 1948-1949 savaşı 1 milyon kadar Filistinli'nin İsrail işgalinden kaçarak komşu Arap ülkelere sığınmalarına sebep olmuş ve Mısır'ın ele geçirdiği Gazze Şeridi'ne 250.000 kadar Filistinli iltica etmiştir.

1967 Haziranında yapılan üçüncü Arap-İsrail savaşında Ürdün, elindeki Batı Şeria toprakları ile Mescid-i Aksâ'nın da içinde bulunduğu Doğu Kudüs'ü İsrail'e kaptırdı. Bu savaşta İsrail Batı Şeria'nın yanı sıra Gazze'yi ve bütün Sînâ yarımadasını işgal ettiği gibi ayrıca Suriye cephesinde stratejik Golan tepelerini de kontrol altına aldı; bu şekilde hâkimiyeti altındaki toprakları savaştan önce sahip olduklarının üç misline çıkardı. 1967 savaşından önce Arap ülkeleri ve Filistinliler İsrail'i ortadan kaldırmak için çalışırken bu savaştan sonra işgal ettiği Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Golan tepeleriyle Sînâ yarımadasından çekilmesi için çaba harcamaya başladılar. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 22 Kasım 1967 tarihli ve 242 sayılı kararı İsrail'in bu topraklardan çekilmesini öngörüyor, ancak buna karşılık bu devletin "güvenlikli ve tanınmış" sınırlara sahip olması hakkını kabul ediyordu. Bilhassa bu karar dolayısıyla 1967'den sonra Batı Şeria'dan çok söz edilir olmuş ve bu bölge ile Gazze, Ortadoğu meselesinin temel unsuru haline gelmiştir.

İsrail 26 Mart 1979'da Mısır'la yaptığı barış antlaşmasından sonra Sînâ'dan